

Het maoïsme en het dilemma van het hedendaags socialisme

RUDOLF BOEHM

Algemeen wordt aanvaard dat het Maoïsme een belangrijke verdere ontwikkeling van de gedachten van Marx en Engels, Lenin en Stalin betekent. In feite is het niet gemakkelijk dit te staven. Ten eerste beschikken we nauwelijks over voldoende betrouwbare bronnen om de «gedachte van Mao Tse-toeng» te achterhalen. Ten tweede wordt het bij de studie van deze bronnen helemaal niet zo duidelijk in hoever Mao bij Marx en Engels aansluit, tenzij dan enigerwijze langs Lenin en Stalin om. En ten derde leidt een confrontatie van de gedachten van Mao met deze van Marx en Engels er eerder toe dat bij Mao van een omwenteling van de beginselen van het marxisme van Marx en Engels gesproken wordt dan van een «ontwikkeling».

Wat onze bronnen betreft: wij zijn nog steeds hoofdzakelijk aangewezen op de uitgave in vier delen van de «Oeuvres choisies», die in China officieel voor het eerst in 1951 verscheen, in de zestiger jaren gevolgd door vertalingen in de belangrijkste westerse talen. Deze uitgave bevat geschriften van Mao uit de jaren 1924 tot 1949, d.w.z. tot aan de proclamatie van de Chinese Volksrepubliek op 1 oktober 1949. Uit de daarop volgende periode tot op heden zijn slechts enkele kleine geschriften van Mao bekend. Ook het fameuze «Rode Boekje» met «Citaten van Voorzitter Mao», in 1966 uitgegeven door Lin Piao, put zijn citaten bijna uitsluitend uit voornoemde «Oeuvres choisies». Daarbuiten worden naast enkele korte toespraken en verklaringen slechts twee noemenswaardige geschriften van Mao uit de latere jaren aangehaald, namelijk «De la juste solution des contradictions au sein du peuple» en «Intervention à la Conférence nationale du P.C.C. sur le travail de propagande», beide uit 1957, voor het eerst volledig gepubliceerd in Peking in 1965, en in Franse vertaling, gebundeld met twee oudere geschriften uit de «Oeuvres choisies», in 1968. «De la juste solution . . .» werd eveneens opgenomen in de bundel «Quatre essais philosophiques», tezamen

met drie verhandelingen uit de «Oeuvres choisies»: «De la contradiction», «De la pratique» en «D'où viennent les idées justes?».

Vooraleer we ertoe overgaan aan de hand van deze en enkele andere bronnen, te trachten de filosofische kern van de gedachte van Mao Tse-toeng te achterhalen, moeten we nagaan in hoever en hoe de marxistische bronnen van Mao zelf in zijn geschriften gedocumenteerd worden. Het is nuttig deze kwestie met de nuchtere blik van de filoloog te bekijken. Dan stellen we tot onze verbazing vast: in de 1.800 bladzijden van de «Oeuvres choisies», vindt men slechts tien citaten van Marx en Engels. Vijf daarvan zijn vage en gedeeltelijk onnauwkeurige parafrazen en vijf echte citaten, waarvan drie uit Marx en twee uit Engels. Van Marx worden de bekende uitspraken aangehaald: «De filosofen hebben de wereld slechts op verschillende manier geïnterpreteerd, het komt er echter op aan haar te veranderen» («Stellingen over Feuerbach») en «Het is niet het bewustzijn van de mensen dat hun zijn bepaalt, maar hun maatschappelijk zijn, dat hun bewustzijn bepaalt» («Bijdrage tot de kritiek der politieke economie»); verder nog een opmerking over de betekenis van de mythe (uit de «Inleiding» tot het laatstgenoemde werk van Marx). De twee citaten van Engels («De beweging is in zichzelf een contradictie») en nog een ander zijn afkomstig uit diens «Anti-Dühring». Daarnaast staan een zestigtal citaten van Lenin en Stalin. De citaten uit klassieke en moderne Chinese schrijvers zijn echter veel talrijker. In de twee boven vermelde geschriften van Mao uit 1957 worden noch Marx noch Engels, noch Lenin noch Stalin aangehaald.

Laten we wat nauwkeuriger het opstel «Over de contradictie» bekijken, het verhoudingsgewijs meest filosofische van Mao's geschriften. Hier worden negen maal klassieke Chinese schrijvers aangehaald, naast één Marx-citaat (van de boven vermelde drie), en de twee boven vermelde

Engels-citaten. Daarbij komen dertien Lenin-citaten, waarvan zes uit «Sur la question de la dialectique», een vijf bladzijden lange aantekening van Lenin uit 1915, waarop Mao in bedoeld opstel in hoofdzaak steunt.

Onder verwijzing naar Lenin vertrekt Mao van het onderscheid tussen «twee soorten wereldbeschouwingen», namelijk de «metafysische» en de «dialectische», waarbij hij beide beschrijft als visies op de «ontwikkeling», en meer bepaald de «metaphysica» als «het vulgair evolutionisme» dat «alle dingen in de wereld geïsoleerd, statisch en éézijdig beschouwt». Ook Lenin heeft het over twee «fundamentele concepties van de ontwikkeling (evolutie)». Maar duidelijk bedoelt hij daarmee *niet* het verschil tussen *metaphysisch* en *dialectisch* denken, maar het verschil tussen *idealistische* en *materialistische dialectiek*. Mao lijkt metaphysica en idealisme éézijdig, en dialectica en materialisme anderzijds met elkaar te vereenzelvigen, hoewel hij terloops met een zekere verwondering opmerkt dat in het westen ook zo iets als een idealistische dialectiek heeft bestaan, bij Hegel.

Voor ieder Marxist of kenner van de geschriften van Marx en Engels (en Lenin) moet deze verwarring nogal vreemd overkomen, want volgens Engels' omstandige omschrijvingen van de tegenstelling tussen metaphysisch en dialectisch denken wordt precies de *dialectiek* bijna gedefinieerd door het feit dat alléén zij zich laat leiden door de conceptie van het heelal in *ontwikkeling*, de metafysiek door haar miskenning van de ontwikkelingsgedachte. Volgens Mao hebben daarentegen zowel de metaphysiek als de dialectiek het over de *ontwikkeling* van de dingen in de wereld: de ontwikkelingsgedachte is voor hem, wellicht op grondslag van de Chinese wijsgerige traditie, vanzelfsprekend en misschien haast triviaal en speelt in zijn betoog dan ook geen verdere rol.

Bij Engels bestaat de functie van de dialectiek er hoofdzakelijk in, een bewijs te leveren voor een noodzakelijke vooruitgang in de evolutie van de natuur, het leven, de mens en de maatschappij. Wat voor Mao belangrijk is, is blijkbaar niet deze dialectische ontwikkelingsgedachte, maar wel de idee van het overwegen van innerlijke, niet uiterlijke oorzaken bij de ontwikkeling van alle dingen. Deze innerlijke oorzaken voor de ontwikkeling van de dingen beschrijft hij als innerlijke tegenstellingen. Omgekeerd vormen precies tegenstrijdige elementen telkens het werkelijk geheel van een verschijnsel. Verder heeft Mao het dan vooral over het juiste

inzicht in de aanwezige contradicties en de juiste methode om deze contradicties op te lossen, terwijl Engels vooral de innerlijke tegenstrijdigheden van de dingen zelf als de motor van de vooruitgang beschouwt.

Wat we van deze vreemde verschuivingen van grondgedachten van het marxisme in Mao's filosofie moeten denken, kan alleen duidelijk worden wanneer we meer bepaald het oog richten op de meest fundamentele problemen van de marxistische visie op de ontwikkeling van de maatschappij in onze tijd, en meer in het bijzonder in China.

Men kan de dialectische grondstelling van Marx en Engels m.b.t. de ontwikkeling van de moderne maatschappij kort samenvatten in de volgende twee zinnen: *Geen kapitalisme zonder socialisme*, en *geen socialisme zonder kapitalisme*. De eerste zinsnede richt zich tegen de «metaphysica» van de burgerlijke apologeten van het kapitalisme die dit sociaal-economisch systeem als een eeuwige natuurwonderigheid beschouwen; ze stelt daartegenover dat het kapitalisme na zijn «historische taak» vervuld te hebben, nl. een productieapparaat te ontwikkelen dat in staat is overvloedig in de behoeften van iedereen te voorzien, zichzelf zal opheffen en zal overgaan naar een socialistische maatschappijvorm. De tweede zinsnede richt zich tegen het «idealisme» van «utopische socialist» die menen dat men het kapitalisme op gelijk welk ogenblik kan omverwerpen en een humane maatschappij opbouwen, zonder te beseffen dat éérs het kapitalisme zijn historische taak moet vervullen om op die manier de materiële basis te leggen voor de opbouw van een socialistische gemeenschap.

Nu heeft tot nu toe geen enkel feit de juistheid van de eerste helft van Marx' en Engels' grondstelling bevestigd. Nergens ter wereld heeft tot nu toe een hoogontwikkeld kapitalistisch systeem tendensen vertoond om zichzelf op te heffen, en precies in de meest ontwikkelde kapitalistische landen lijkt het kapitalisme integendeel zichzelf te handhaven doordat het zich door zijn eigen ontwikkeling altijd maar voor nieuwe taken gesteld ziet.

Daarentegen hebben wél socialistische revoluties plaats gevonden in verschillende landen met onontwikkeld of zelfs volstrekt onontwikkeld kapitalisme, op de eerste plaats in Rusland, maar ook in China, dat door Mao zelf als een «half-feodaal, half-koloniaal» land beschreven wordt. Hebben in deze landen «idealisme» en «utopie» kunnen zegevieren? Volgens Marx en Engels konden dergelijke revoluties in landen met een onontwikkeld of on-

derontwikkeld kapitalisme er slechts toe leiden dat «de gehele oude stront opnieuw begint».

Indien dat zo is, dan staat de marxistische visie op de ontwikkeling van onze maatschappij vandaag voor het dilemma: het socialisme heeft géén perspectief, noch op grondslag van een volontwikkeld kapitalisme, noch bij ontbreken van een tevoren volontwikkeld kapitalisme. Of, anders uitgedrukt, als men de éérste helft van de dialektische grondstelling van Marx en Engels: «geen kapitalisme zonder socialisme», niet langer meer kan handhaven, bestaat er dan nog een toekomstmogelijkheid voor het socialisme wanneer men niet ook de tweede helft laat varen: «geen socialisme zonder kapitalisme»? Maar betekent dit niet dat het socialisme alléén nog een toekomst heeft wanneer het zich van zijn marxistische basis losmaakt?

De Chinese kommunisten hebben nu blijkbaar, wat Rusland betreft, de juistheid van de waarschuwing van Marx en Engels betreffende de gevolgen van een socialistische revolutie onder de voorwaarden van een onderontwikkeld kapitalisme bevestigd gezien. De scherpste uitdrukking heeft dit gevonden in het manifest «Leve de overwinning van de diktatuur van het proletariaat», gepubliceerd in 1971 door de redakties van drie Chinese partijbladen naar aanleiding van de honderdste verjaardag van de Kommune van Parijs. Daar staat onder meer: «De staat van de Sovjets is niet meer het instrument van het proletariaat om de burgerij te onderdrukken, maar het instrument van de burgerij, die terug aan de macht gekomen is, om het proletariaat te onderdrukken. De revisionistische sovjet-renegaten hebben van de Sovjet-Unie een paradijs gemaakt voor een handvol elementen van de bureaucratische monopolieburgerij van het nieuwe type en een gevangenis voor miljoenen arbeiders». Maar mocht dat juist zijn, en het gevolg zijn van de oorzaak aangegeven door Marx en Engels, dat nl. een socialistische revolutie niet tot een goed einde te brengen is onder de voorwaarden van een nog onderontwikkeld kapitalisme, zou dan niet, wat de Chinezen beschouwen als de realiteit in Rusland, onvermijdelijk in de toekomst ook China te wachten staan? Inderdaad, mocht de ontwikkeling van het socialisme in de Sovjet-Unie, die trouwens niet alleen door de Chinese kommunisten maar ook door vele kommunisten, socialisten en arbeiders in andere landen als weinig hoopgevend wordt beschouwd, de stelling van Marx en Engels bevestigen: «geen socialisme zonder kapitalisme», terwijl hun andere stelling: «geen kapitalisme zonder socialisme» door

de feiten lijkt ontzenuwd te worden, dan zou er weinig hoop blijven voor de toekomst van het socialisme zowel in China als elders.

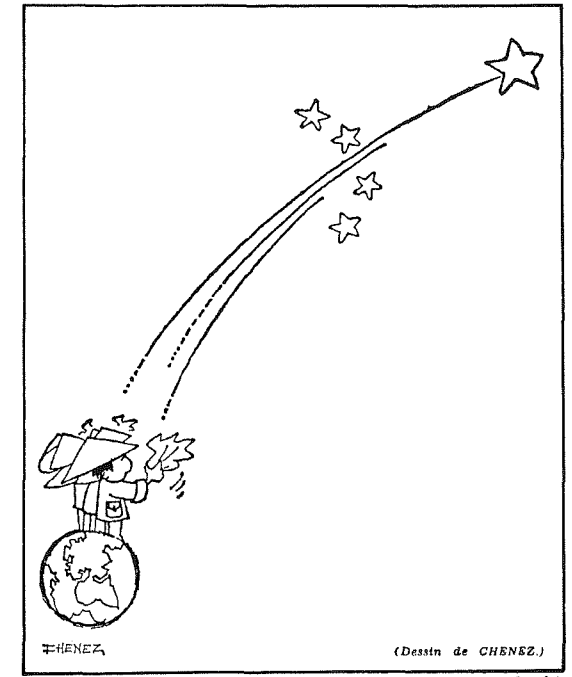
Maar Mao Tse-toeng heeft nu ook op dit punt beslist met de grondstelling van Marx en Engels gebroken, en getracht voor de noodlottige ontwikkeling in Rusland die ook China zou bedreigen, een heel andere verklaring te vinden. Dit vooral in de hierboven reeds vermelde twee geschriften van 1957 die overigens duidelijk geschreven zijn onder de indruk van de gebeurtenissen in Polen en Hongarije in de herfst van 1956. Mao heeft hier terug aangesloten bij zijn grondgedachten uit «De la contradiction» van 1937 en als «innerlijke oorzaak» van een mogelijk (en volgens hem in de Sovjet-Unie werkelijk) mislukken van de opbouw van een socialistische maatschappij, de tegenspraak voorgesteld tussen een revolutionering van de «onderbouw» en een conservering van de «bovenbouw» van de kapitalistische maatschappij. Hier enkele van de meest kernachtige uitspraken uit deze twee geschriften zoals ze weergegeven zijn in het «Rode boekje»:

«Hoewel wat betreft het systeem van eigendom de belangrijkste socialistische omvorming (in China) voltooid is . . . de klassenstrijd is beslist nog niet voorbij. De klassenstrijd tussen het proletariaat en de burgerij, de klassenstrijd tussen de verschillende politieke krachten, en de klassenstrijd op ideologisch terrein tussen het proletariaat en de burgerij zullen lang en zwaar voortduren en soms zelfs zeer acuut worden . . . Zo gezien is de vraag wie zal winnen, socialisme of kapitalisme, nog niet werkelijk beslist». — «Er zal een vrij lange tijd nodig zijn, vooraleer in ons land in de ideologische strijd tussen socialisme en kapitalisme de beslissing valt». — «Fundamenteel gezien is in ons land het socialistische systeem gevestigd. We hebben de fundamentele overwinning behaald in de omvorming van het eigendom van de produktiemiddelen, maar we hebben nog geen volledige overwinning bevochten op het politieke en ideologische front. Op ideologisch terrein is de vraag, wie de strijd tussen het proletariaat en de burgerij zal winnen, nog niet werkelijk beslist».

Beseft men voldoende wat deze stellingen t.o.v. de grondbeginselen van het marxistisch materialisme betekenen? Niets minder dan dat Mao een principiële onafhankelijkheid van de zogenaamde «bovenbouw» van de maatschappij t.o.v. de «materiële basis» of het vlak van de produktieverhoudingen bevestigt. Weliswaar hebben ook Marx en Engels, ook Lenin en Stalin een relatieve autonomie

van de ontwikkeling van de «bovenbouw» niet ontkend. Maar hun grondstelling, de grondstelling van hun «historisch materialisme» was toch dat «met de verandering van de economische basis haar gehele geweldige bovenbouw min of meer vlug of traag mede omwentelt». Deze voorstelling vormde zelfs de kern van de dialektisch-materialistische leer volgens welke het éerzijds niet mogelijk is een humane maatschappij op te bouwen zonder eerst de materiële voorwaarden ervoor te scheppen, en volgens dewelke anderzijds, dóór de omwenteling van de materiële basis alle «ideologische» problemen van recht, politiek, godsdienst, kunst en filosofie (Marx' optelling) min of meer vanzelf hun oplossing zullen vinden. Mao heeft in feite misschien niet helemaal de bodem van het materialisme verlaten, voorzover hij weliswaar niet een volle ontwikkeling van het kapitalisme maar toch de afschaffing van het privé-bezit van produktiemiddelen als voorwaarde voor een socialistische maatschappij blijft beschouwen, maar zeker heeft hij de materialistische dialektiek prijsgegeven volgens dewelke de ontwikkeling van een socialistische maatschappij door de afschaffing van het kapitalistische eigendom *verzekerd* zou zijn. Volgens Mao hangt ook na de «fundamentele overwinning in de omvorming van het eigendom van de produktiemiddelen» de toekomst van het socialisme volledig af van een tweede revolutie, de omwenteling van de bovenbouw, m.a.w. van een «grote proletarische culturele revolutie», waartoe dan ook op voorstel van Mao in augustus 1966 door het centraal comité van de Kommunistische Partij van China werd besloten. Haar leidraad vormde het «Rode Boekje» waarin de citaten uit de aangehaalde twee geschriften van 1957 wel niet de meeste ruimte, maar toch een centrale plaats innemen.

Slechts met het oog op de geschetste achtergrond kunnen we begrijpen dat en in hoever de maoïstische eis van een proletarische culturele revolutie die op de omwenteling van de economische basis van de oude maatschappij moet volgen, inderdaad dé centrale «gedachte van Mao Tse-toeng» en misschien het enige tot nu toe bekende alternatief vormt voor het dilemma waarin zich vandaag de marxistische visie op de toekomst van de moderne maatschappij bevindt. Maar waarin bestaat dan deze culturele revolutie zelf? Ze betreft inderdaad op de eerste plaats literatuur en kunst. In de bundel «Lutons pour la défense de la dictature du prolétariat», uitgegeven in Peking in 1968 ter herdenking van de 25e verjaardag van de publicatie van Mao's «Inter-

(Le Monde)

ventions aux causeries sur la littérature et l'art à Yeannan» (opgenomen in de «Oeuvres choisies»), schrijft Yao Wen-yuan: «De geschiedenis van de klassenstrijd leert ons het volgende: letterkunde en kunst zijn de gevoeligste punten van de klassen: de politieke strijd tussen het proletariaat en de burgerij en de strijd tussen de twee wegen, het socialisme en het kapitalisme, weerspiegelen zich steeds op de eerste plaats, bij elk konflikt, bij elke vooruitgang of achteruitgang en op elk keerpunt, in de literatuur en de kunst». Daarom heeft Mao reeds in 1943 geëist: «De revolutionaire schrijvers en kunstenaars, de schrijvers en kunstenaars die iets beloven voor de toekomst, moeten zich onder de massa begeven; voor een lange periode moeten ze zich zonder voorbehoud en met heel hun hart mengen onder de massa van de arbeiders, de boeren en de soldaten, ze moeten door de smeltoven van de strijd gaan», «ze moeten hun kleinburgerlijk standpunt opgeven en geleidelijk overgaan naar de kant van de arbeiders, de boeren en de soldaten door onder hen te gaan, door zich midden in de praktische strijd te werpen, door het marxisme en de maatschappij te bestuderen» (aangehaald door Yao). Deze eis wordt echter niet alleen tot «schrijvers en kunstenaars» gericht, niet alléén t.o.v. hén acht Mao hem nodig: «Alle kommunisten, alle revolutionairen, alle revolutionaire arbeiders in de literatuur en de kunst moeten het voorbeeld volgen van Leo Sin, tot 'buffels' van het proletariaat worden, en 'aanvaarden de

last te dragen van het proletariaat tot de laatste adem'» (Mao, aangehaald door Yao). Uiteindelijk bedoelt Mao de functionarissen van de Kommunistische Partij zelf. In dezelfde bundel schrijft Tsjen Po-ta onder verwijzing naar de «Circulaire du Comité central du Parti communiste chinois en date du 16 mai 1966»: «In dit groot historisch document heeft kameraad Mao Tse-toeng het volgende aangeduid:

«Men vindt eveneens een zeker aantal vertegenwoordigers van de burgerij in de schoot van het centraal comité en zijn organismen, en ook in de schoot van de partijorganisaties op het vlak van de provincies, de stadsbesturen en de autonome gebieden.

«De gehele partij moet de grote banier van de proletarische culturele revolutie hoog dragen, het reaktionair burgerlijk standpunt van deze anti-partij- en antisocialistische 'academische hoogwaardigheden' radikaal aan de kaak stellen, de reaktionaire burgerlijke ideeën van de academische, pedagogische, journalistieke, literaire, artistieke en uitgevermilieus aan een totale kritiek onderwerpen en zich verzekeren van de leiding in al deze domeinen van de cultuur. Met dat doel moet de Partij tegelijk de vertegenwoordigers van de burgerij bekritiseren die zich in de Partij, de regering, het leger en de culturele milieus hebben geïnfiltreerd...» (zover blijkt letterlijk Mao-citaat).

«De vertegenwoordigers van de burgerij die zich geïnfiltreerd hebben in de Partij, de regering, het leger en de verschillende culturele milieus vormen een hoop contrarevolutionaire revisionisten. Mocht er zich een gelegenheid voordoen, dan zouden ze de macht grijpen en de diktatuur van het proletariaat omvormen tot een diktatuur van de burgerij».

De grondidee van de culturele revolutie lijkt deze te zijn: het bestaan en de vorming van een burgerij berust niet slechts op eigendom, en ook niet slechts op privateigendom van produktiemiddelen, maar evenzeer en misschien zelfs fundamenteler, op het feit zelf dat cultuur- en andere functionarissen (ook de politiek hoort volgens Marx bij de «bovenbouw») over intellectuele functies beschikken waardoor ze van de massa gescheiden en van het dragen van de «last van het proletariaat» uitgezonderd zijn. (Reeds Marx en Engels hebben inderdaad voorspeld dat op het hoogtepunt van het kapitalisme alle reële functies van de kapitalisten zullen overgenomen worden door «bezoldigde bedienden»). Vooral dit is het wat door de culturrevolutionaire omwenteling van de maatschappij moet tegenge-

werkt worden. Maar zal het opkomen van een dergelijke «bureaucratische monopolieburgerij van het nieuwe type» (zie «Leve de overwinning...») niet altijd opnieuw een probleem vormen?

In de ons bekende teksten heeft Mao zich slechts zelden uitdrukkelijk over de «culturele revolutie» uitgesproken. Maar één van zijn uitspraken wordt in «Lutons pour la défense» tot driemaal toe aangehaald, ze werd ook bijv. tegenover Maria-Antonietta Macciochi tijdens haar verblijf in China altijd opnieuw herhaald: «De grote proletarische culturele revolutie is slechts de eerste van haar soort. In de toekomst zullen dergelijke revoluties noodzakelijkerwijze herhaaldelijk moeten plaatsvinden... Alle leden van de Partij en het volk van heel het land moeten er zich voor hoeden te geloven dat ze gerust kunnen slapen en dat alles goed zal gaan na een, twee, drie of vier grote culturele revoluties...».

Men heeft naar aanleiding van deze uitspraak gesproken over Mao's idee van een «permanente revolutie». Maar wat Mao bedoelt is blijkbaar iets heel anders dan wat onder «permanente revolutie» bij Marx of Lenin en Trotzky bedoeld wordt. De idee van Mao is eerder deze van een maatschappij die zich niet «vestigt» na een voltooide revolutie, maar integendeel berust op een toestand van bestendig op elkaar volgende revoluties, of beter, leeft in een toestand van onophoudelijke revolutie: de revolutie verschijnt niet meer als een middel om een gewenste eindtoestand te bereiken, maar als het doel van een kommunistische maatschappij zelf. Een dergelijke maatschappij die men alléén in de volste zin van het woord een revolutionaire maatschappij zou kunnen noemen, zou zich stelselmatig verzetten tegen de vestiging van elke vaste functie van bepaalde individus, door welke verdiensten, talenten of competenties ook verworven; ze zou principieel geen enkel individu als «onmisbaar» en «onvervangbaar», maar integendeel werkelijk alle mensen als gelijk beschouwen.

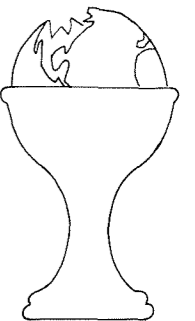
Marx en Engels zouden zeker deze maoïstische idee als utopisch blijven bestempelen, omdat volgens hen juist deze gelijkheid van allen een ontwikkelingsgraad van de produktiekrachten veronderstelt die op zijn beurt niet anders kan bereikt worden dan door een volledige ontplooiing van het kapitalisme. Meer in het bijzonder geldt volgens Engels het volgende: «De splitsing van de maatschappij in een uitbuitende en een uitgebuite klasse, in een heersende en een onderdrukte klasse, was het noodzakelijk gevolg van de vroegere geringe ontwikke-

ling van de produktie. Zolang de opbrengst van de totale maatschappelijke arbeid het voor het elementair bestaan van allen vereiste slechts weinig overstijgt, zolang bijgevolg de arbeid alle of bijna alle tijd van de grote meerderheid van de leden van de maatschappij in beslag neemt, zolang wordt ook de maatschappij noodzakelijk in klassen verdeeld». Volgens dit strikt criterium kan blijkbaar tot op dit ogenblik nog niet van het bestaan van ook maar één enkel socialistisch land gesproken worden. Engels gaat voort: «Naast de grote meerderheid die uitsluitend aan arbeid onderworpen is, vormt zich een klasse die van rechtstreekse produktieve arbeid be-

vrijd is en zich bezig houdt met de gemeenschappelijke aangelegenheden van de maatschappij: arbeidsleiding, staatsaangelegenheden, justitie, wetenschappen, kunsten, enz.»

De «gedachte van Mao Tse-toeng» kenmerkt t.o.v. de fundamentele opvattingen van Marx en Engels het dilemma waarin zich heden de socialistische gedachte geplaatst ziet. Niemand kan de socialistische gedachte dienen door de confrontatie met dit dilemma uit de weg te gaan.

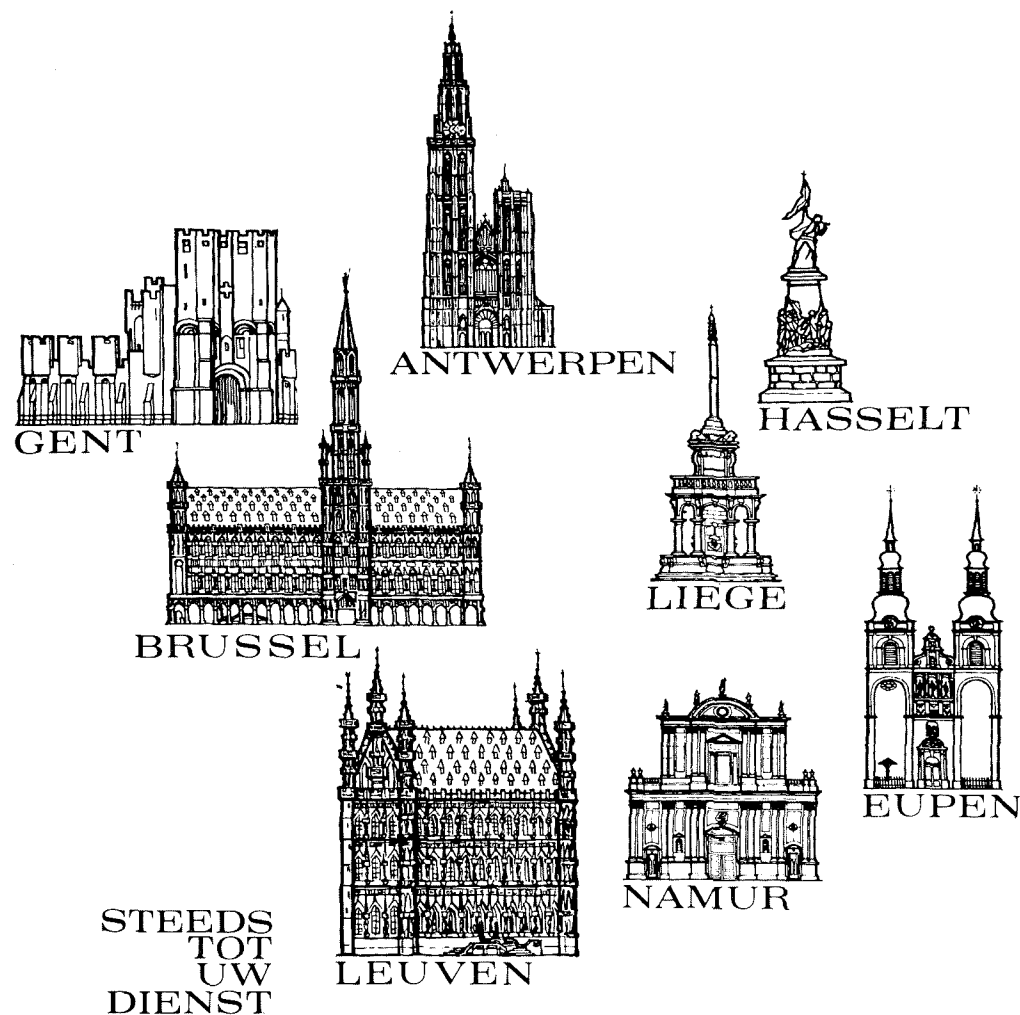
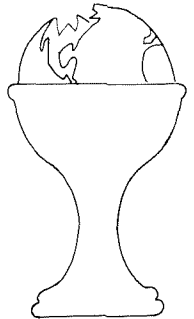
Prof. Dr. R. Boehm doceert moderne wijsbegeerte te Gent.

TIJDSCHRIFT VOOR DIPLOMATIE 3

November 1976

Derde jaargang

ABB

ASSURANTIE VAN DE BELGISCHE BOERENBOND

ALLE VERZEKERINGEN

LEUVEN
MINDERBROEDERSSTR. 8
T. (016) 22 09 71

BRUSSEL
WETENSCHAPSSTRAAT 25
T. (02) 513 76 55

GENT
KORTRIJKSESTEENWEG 276
T. (091) 21 21 21

LIEGE
BD DE LA SAUVENIERE
T. (041) 23 19 55

ANTWERPEN
LANGE NIEUWSTRAAT 32
T. (031) 31 88 00

EUPEN
VERVIERSER STRASSE 12
T. (087) 55 37 30

HASSELT
KONINGIN ASTRIDLAAN 10
T. (011) 22 29 71

NAMUR
RUE GODEFROID 2
T. (081) 71 22 66

In memoriam Mao Tse-toeng

M.G.

Mao Tse-toeng een groot Chinees nationalist 115

E. TROCH

Een beschouwing bij het overlijden van Mao Tse-toeng 117

RUDOLF BOEHM

Het maoïsme en het dilemma van het hedendaags socialisme 122

Film

De Chinese overdaad van Joris Ivens (M.G.) 128

☆☆☆

ERNEST MANDEL

De structuur van de kapitalistische wereldeconomie 130

recensie

Het Laatkapitalisme (M.G.) 140

E. TROCH

De niet-gebonden landen van Bandoeng tot Colombo 147

J. DEN BOEF

De Westduitse parlementsverkiezingen van 3 oktober 1976 158

Notitie

President Ford en de invloedssferen in Europa (M.G.) 164

TIJDSCHRIFT VOOR DIPLOMATIE. — Redactie: Tenbosstraat 80, Bus 3, 1050 Brussel. — Administratie: N.V. De Nieuwe Pers, Zolalaan 31, 1030 Brussel. — Hoofdredakteur: Mark Grammens. — Verschijnt elf maal per jaar, telkens op de eerste van de maand (niet in augustus). Abonnementen lopen van september tot juli. Abonnementprijs: 800 F. voor België en Nederland; 850 F. buitenland. Te storten op postgiro 000-00 15691-74 van De Nieuwe Pers, met vermelding «Tijdschrift voor Diplomatie». Losse nummers: 80 F., alleen bij de uitgever te bekomen. Advertentietarieven op aanvraag. — Tenzij anders vermeld, zijn alle artikelen en tekeningen copyright «Tijdschrift voor Diplomatie». De auteurs zijn verantwoordelijk voor de inhoud van hun bijdragen; hun spelling werd gehandhaafd.